

Vkus

Úvod do uměnovědných studií

Vkus

- ▶ anglicky: taste
- ▶ francouzsky: goût
- ▶ německy: Geschmack
 - ▶ zvláštní (ne technická, ne racionální!) schopnost souzení
- ▶ Běžné užití pojmu vkus (I)
 - ▶ Schopnost vytríbeného estetického hodnocení
 - ▶ (nebo) Osobní preference

(!) Pojem vkusu

- ▶ Subjektivní schopnost posuzovat a hodnotit objektivní kvality uměleckého díla
 - ▶ **Vztah:** jedince k uměleckému jevu/předmětu: porovnání vlastních estetických norem s kvalitami předmětu
 - ▶ **Schopnost** → pedagogické konotace
 - ▶ Norma vnímání
 - ▶ Normy tvorby

Poznámka: Historicky, byl VKUS považován za člověku přirozenou vlastnost, kterou ale bylo možné/potřeba kultivovat a rozvíjet a to tak, že jste se učili vnímat, co je „krásné“ / esteticky hodnotné a zároveň jak „správně“ tvořit esteticky hodnotná díla; to co vlastně i dnes děje např. v rámci literární, hudební a výtvarné výchovy

Vývoj pojmu

- ▶ počátky diskuse Baltasar Gracián v 17. století
 - ▶ zralý muž prokazuje dobrý vkus tím, že věci posuzuje nezávisle na subjektivních klamech
- ▶ vrchol v 18. století – senzualismus a morální filozofie v Anglii a Skotsku
 - ▶ Anthony Ashley-Cooper, Earl of Shaftesbury (1671-1713) – schopnost vnímat pravdu subjektivně v podobě krásy
 - ▶ Francis Hutcheson (1694-1746), *Inquiry concerning Beauty, Order, Harmony and Design* (1725) – člověk je nadán vnitřním smyslem pro krásu, harmonii a proporci
- ▶ postupná emancipace
 - ▶ od vazeb na racionální poznání
 - ▶ opouštění analogie s morálními soudy
 - ▶ ve prospěch bezprostřednosti a smyslovému vnímání

(!) David Hume (1711 – 1776)

- ▶ **Vkus** – soubor preferencí
 - ▶ z části je to vrozená schopnost = CIT
 - ▶ lze ho ale kultivovat = ROZUM
- ▶ **Utváření vkusu**
 - ▶ Cit – Rozum (soud) / Vnímatel – Dílo

Poznámka: Hume píše ještě před Kantem a vkusový soud nepostuluje jako samostatnou poznávací mohutnost (tak to činí až Kant). Proto chápe vkus jako kombinaci citu a rozumu.

- ▶ **Test času** – co bylo shledáno vždy a všude libým
- ▶ **Norma** – co mají díla, která prošla testem času, společného

Poznámka: Test času je důležitý pojem moderní estetiky! A dodnes často (zvl. laiky) používáný.

Immanuel Kant (doplnění k dřívější přednášce)

▶ **Kritika soudnosti 1790**

- ▶ „vkus je schopnost posuzovat krásno“
- ▶ formulace teze o „estetické autonomii“

▶ vkusový soud emancipován od vazeb na pojmy pravdy a dobra

- ▶ „soud vkusu tedy není poznávacím soudem, **není tedy logický**, nýbrž estetický, a tím rozumíme takový soud, jehož motiv nemůže být jiný než **subjektivní**.“
- ▶ „Zalíbení, které určuje soud vkusu, je zcela bez zájmu.“
Nezainteresované zalíbení estetického soudu stojí proti zalíbení, jež je spojeno se zájmem, což je zalíbení v příjemném nebo zalíbení v dobrém.

(!) Immanuel Kant (doplnění k dřívější přednášce)

- ▶ vkusový soud
 - ▶ subjektivní soud s obecnou platností (sensus communis)
 - ▶ meze aplikovatelnosti vkusového soudu
 - ▶ Formálnost – poznámka: to znamená, že podle Kanta není předmětem vkusového soudu obsah, ale pouze forma věci (díla)
 - ▶ Vázaná krása – poznámka: jak jsme si už říkali, kromě krásy samostatné se často setkáváme s „kontaminací“ vkusového soudu jinými hodnotícími hledisky, které ale neumíme nebo nechceme z hodnocení vyloučit (užitečnost, technická funkčnost apod.) a mluvíme pak o kráse vázané
 - ▶ Vznešeno – poznámka: velmi zjednodušeně a nepřesně řečeno, přestože je vznešeno jednou z estetických kategorií, nelze na něj aplikovat vkusový soud, tak jak ho Kant definoval, protože se podle něj hodnocení vznešena řídí jinými zákonitostmi než krása; vznešeno zahrnuje i pojem kvantity, není o hře obrazotvornosti, není nutně vázáno na formu a tedy není ani vyjádřením účelnosti)
 - ▶ pozn. role uměleckého genia
 - ▶ poznámka: pro Kanta je umělecký genius zjednodušeně ten, **kdo překračuje stávající normy vkusového soudu a utváří nové** (které jsou následně jako vkusové normy akceptovány)

Hodnocení umění

▶ Antika, středověk

- ▶ poznámka: zde pojem vkusu a vkusového soudu vůbec neexistoval – estetické hodnocení bylo založeno na předpokladu jeho objektivitu, která se řídila vnějšími normami

vs.

▶ Moderní umění (až zde se pojem vkusu objevuje!)

▶ Proměna norem vkusu (tzn. co tvořilo „obecnou normu vkusu v dané době)

- ▶ Klasicismus: vznešeno, uměřenost, konvence – klasicismus byl zároveň posledním všeobecně rozšířeným vkusem: ovlivňoval všechny oblasti života (nejen umění) a byl všeobecně rozšířen jako časově, tak prostorově (v rámci evropské kultury)
- ▶ Romantismus: přirozenost, ale také velké lidské ideje (věrnost, svoboda, hrdinství)
- ▶ 20. století: moderní, aktuální, nové

Další vývoj užívání pojmu vkus

- ▶ v 19. století ztrácí pojem vkusu na významu v estetickém diskursu
- ▶ v Hegelově estetice nehraje pojem vkus žádnou významnou roli, problematika umění je diskutována primárně ve vztahu k poznání
- ▶ v dobových definicích se během 19. století posilují konotace související s věděním, především historickým
 - ▶ „vkusový“ soud vzdělaného gentlemana-amatéra je tak modelově nahrazován soudem historika umění.

(!) 20. století

▶ Člověk mající vkus... (2)

poznámka:

toto je druhý způsob, jak se pojem vkusu používá v běžném jazyce, a to buď:

- ▶ ...jako člověk mající vysokou múzickou/estetickou senzibilitu
- ▶ ...nebo jako znalec umění
 - ▶ **neposuzuje podle neměnných norem!**
 - ▶ schopnost rozpoznat krásu a kvalitu uměleckého díla (v rámci určité umělecké kategorie a estetické normy)

(!) Pojetí vkusu

- ▶ normativní – vkus dobrý a špatný, převládá v **estetice**
- ▶ relativistické – **sociologické** pojetí, vkus jako preference určovaná vztahy a sociálním kontextem – operační definice

(!) Sociologické pojetí vkusu

- ▶ Pierre Bourdieu (1930-2002)
 - ▶ *La distinction. Critique sociale du jugement* (1979)
- ▶ Vkus je získaná schopnost (tedy ne vrozená, jak byl přesvědčen Hume, Kant...)
 - ▶ „Ten, kdo neovládá specifický kód (pozn. normy vkusu), se cítí ztracen v chaosu zvuků a rytmů, barev a čar bez pocitu harmonie a smyslu celku.“ (Distinction)
- ▶ Vzdělání a kulturní kapitál – poznámka: základní způsob, jak se vkusový soud utváří, je prostřednictvím učení se v rodině, ve škole, v kolektivu – jako celé vzdělání je součástí tzv. kulturního kapitálu, který společně s kapitálem ekonomickým určuje postavení člověka ve společnosti (to je zásadní novinka v sociologii, protože do té doby byla sociální pozice odvozovaná téměř výhradně od kapitálu ekonomického a to se ukázalo jako nefunkční pro vysvětlení celé řady společenských jevů)

(!) Sociologické pojetí vkusu

- ▶ Elity, lidovost – poznámka: P. Bourdieu upozornil na to, že vkus slouží společenským elitám k tomu, aby se odlišili a udržovali odstup od mas – lidových vrstev (tzn. že to, že si osvojíte v elitní rodině určité normy vkusu, vám následně umožňuje se pohybovat v určité „společnosti“, která pro je pro lidi, kteří si tyto vkusové normy neosvojili nesrozumitelná, nepřístupná a sami by v ní často působili směšně)

Móda

- ▶ Běžný, rozšířený vkus
- ▶ Módním se může stát i jen určitý styl, žánr, námět
- ▶ Pro přijetí určité módy konkrétním člověkem je důležitá:
 - ▶ Skupinová identifikace (do jaké skupiny chce „zapadnout“)
 - ▶ Obdiv a obliba idolů a vzorů, kteří jsou napodobování
- ▶ Klíčový pojem je zde: napodobování
- ▶ Móda zahrnuje estetické a mimoestetické prvky